

Tytuł: Przegląd aktywnych metod nauczania

Rodzaj materiału: poradnik

Metody aktywne angażują uczniów emocjonalnie, budzą ich zainteresowanie oraz motywację, uczą samodzielnego myślenia i działania. Ważne jest, aby nauczyciele w swojej pracy wykorzystywali różnorodne, wzajemnie dopełniające się metody dydaktyczne. Obok metod aktywizujących zachęcają do stosowania tradycyjnych metod dydaktycznych – prezentacji, miniwykładów, rozmowy nauczającej czy pamięciowego opanowania fragmentów materiału z podręcznika.

Uczniowie mogą na zajęciach pracować indywidualnie, w parach, w kilkusobowych grupach, proponujemy także zadania i projekty, które realizować będzie wspólnie cała klasa. Opisane w programie metody i techniki pracy o charakterze otwartym ułatwiają indywidualizację nauczania – zarówno podczas lekcji, jak i poza szkołą (projekty); uczniowie mogą realizować je w swoim własnym tempie oraz nadać im własny kształt, zgodnie ze swoimi predyspozycjami i możliwościami.

Stosowane metody aktywizujące uczniów to między innymi:

- praca w grupach;
- symulacje;
- gry sytuacyjne: odgrywanie ról;
- socjodramy, inscenizacje;
- dyskusje i debaty;
- rozwiązywanie problemów;
- „burza mózgów”;
- wywiady;
- kwestionariusze, quizy;
- analiza dokumentów źródłowych, w tym dokumentów prawnych;
- analiza przypadku;
- podejmowanie decyzji metodą „drzewa decyzyjnego”;
- analiza SWOT;
- analiza argumentów „za” i „przeciw”;
- nauka pisania petycji, skarg, wniosków i innych „dokumentów obywatelskich”;
- gry i zabawy edukacyjne;
- praca w terenie (wycieczki, wizyty w urzędach itp.);
- teczki (porfolio) i wystawy;
- metody audiowizualne;

- projekt indywidualny i grupowy (ta metoda, ze względu na swoją szczególną rolę w kształceniu, została wyodrębniona i opisana bardziej szczegółowo w ostatniej części rozdziału).

Poniżej przedstawiamy krótkie opisy wybranych metod.

Praca w grupach

Nauczyciel może zdecydować o składzie zespołów, pozwolić, by sami uczniowie podzielili się na grupy, bądź też przeprowadzić losowanie. Najczęściej wszystkie grupy wykonują to samo zadanie, ale zdarza się i tak, że każdy z zespołów ma coś innego do zrobienia – wtedy konieczne jest podzielenie się rezultatami pracy z kolegami z innych grup. Gdy grupa jest większa, a zadanie bardziej skomplikowane, warto wybrać lidera zespołu oraz sekretarza dbającego o utrwalenie efektów pracy.

Burza mózgów

„Burza mózgów” (ang. *brainstorm*) to metoda grupowego poszukiwania rozwiązań problemu, wymagająca twórczego myślenia wszystkich członków zespołu – w krótkim czasie powstaje zwykle wiele różnych, często oryginalnych pomysłów. Nauczyciel musi klarownie przedstawić uczniom problem, który mają rozwiązać oraz poinformować o zasadach burzy mózgów.

Burza mózgów ma fazę zbierania pomysłów oraz fazę ich selekcji. Podczas pierwszej każdy ma prawo zgłaszać pomysły, wszystkie są zapisywane, nawet te najbardziej nierealne (można to zrobić za pomocą karteczek samoprzylepnych – „mówiącej ściany”, „dywanu pomysłów”). Następnie wspólnie odrzucamy koncepcje całkowicie niemożliwe do realizacji oraz grupujemy podobne do siebie. Staramy się wybrać lub stworzyć jedno rozwiązanie, które łączyć będzie mocne punkty wszystkich zaproponowanych. Możemy też zaproponować głosowanie na najlepsze z rozwiązań. Polecamy tę metodę jako urozmaicenie pracy w grupie, umożliwia ona zaangażowanie wszystkich członków zespołu w poszukiwanie wspólnego rozwiązania.

Zasady burzy mózgów

1. Dbamy o to, by uczestnicy sesji czuli się komfortowo i bezpiecznie (wybieramy spokojne pomieszczenie, siadamy w kole lub przy owalnym stole, staramy się stworzyć przyjazną, nieformalną atmosferę).
2. Problem formułujemy w sposób otwarty. Używamy pytań zaczynających się od „jak” i „co”, a nie „czy”.
3. Wybieramy moderatora (może to być nauczyciel), który będzie czuwać nad przestrzeganiem zasad.
4. Nie komentujemy ani nie oceniamy zaproponowanych pomysłów.
5. Zapisujemy wszystkie pomysły w kolejności zgłaszania.
6. Pozwalamy na podchwytywanie i rozwijanie już zaproponowanych rozwiązań.

7. Pilnujemy czasu wyznaczonego na zbieranie pomysłów.

Warto, aby uczniowie zaczynali lekcje od burzy mózgów – pomaga im to m.in. lepiej zrozumieć temat lekcji oraz przypomnieć sobie już posiadane wiadomości.

Odgrywanie ról

Metoda ta pozwala uczniom wejść w role uczestników życia publicznego. Ułatwia zrozumienie ich postaw i zachowań oraz – co równie ważne – pozwala przećwiczyć procedury i reguły postępowania w sytuacjach społecznych. Stosowanie tej metody prowadzi do rozwijania zainteresowań uczniów przez doświadczenie i przeżywanie.

Uczniowie, wchodząc w role wyznaczone przez nauczycieli lub wybrane samodzielnie, ćwiczą takie umiejętności jak: negocjowanie, podejmowanie decyzji, wyrażanie własnej opinii i emocji czy komunikacja.

Zanim przystąpią do odgrywania ról, powinni zapoznać się z sytuacją/problemem, poznać swoje role i scenariusz, przygotować rekwizyty. Po zakończeniu uczestnicy powinni mieć czas na opowiedzenie w formie swobodnej dyskusji, jak się czuli, będąc w roli. Każdą dramę obserwują uczniowie nie biorący w niej udziału – zapisują swoje spostrzeżenia na przygotowanej karcie obserwacji.

Odgrywanie ról może być pomocne, jeśli w klasie dojdzie do sytuacji konfliktowej. Wejście w rolę drugiej osoby pozwoli uczniom lepiej zrozumieć motywacje kolegów. Metodę tę można wykorzystać również podczas przygotowywania prezentacji projektu – ciekawa inscenizacja niejednokrotnie lepiej przekazuje ważne treści niż długi wykład czy nawet prezentacja multimedialna. Na przykład podczas lekcji o budżecie gminy uczniowie wcielają się w role członków poszczególnych komisji rady gminy i podejmują decyzje dotyczące wydatków na poszczególne działania.

Dyskusja

Dyskusja jest metodą nauczania polegającą na wymianie zdań między uczestnikami, niezależnie od tego, czy wypowiedzane kwestie stanowią ich własne poglądy czy też odwołują się do opinii innych osób. Dyskusja stanie się prawdziwa tylko wtedy, gdy omawiana kwestia będzie wystarczająco kontrowersyjna i wzbudzająca zainteresowanie. Warunkiem dobrej dyskusji jest przede wszystkim trafne sformułowanie tematu: nie może być zbyt trudny, nie może odwoływać się do nowych wiadomości, nie może zawierać niezrozumiałych pojęć i określeń. Temat nie może być też zbyt łatwy, gdyż daje się szybko i jednoznacznie rozstrzygnąć. Wszyscy uczestnicy dyskusji muszą się do niej przygotować – można to zrobić w czasie lekcji lub polecić uczniom zebranie potrzebnych informacji i sformułowanie argumentów w domu. Każda dyskusja musi się zakończyć podsumowaniem, stanowiącym krótkie omówienie rezultatów i sposobu jej prowadzenia. W podsumowaniu i ogólnej ocenie każdej dyskusji można wykorzystać następujące pytania: „Co należy ulepszyć w kolejnej

debacie?”, „Jakie argumenty były najbardziej przekonujące?”, „Czy ktoś został przekonany i zmienił swoje zdanie?”, „Jakie nowe, ciekawe poglądy usłyszałeś po raz pierwszy?”.

Dyskusja panelowa

W dyskusji panelowej temat jest publicznie dyskutowany przez wyznaczoną grupę, czyli „panel”, którą kieruje osoba zwana moderatorem. Grupa wcześniej przygotowuje się do dyskusji i ustala, co ma być powiedziane. Pożądane jest, aby paneliści prezentowali odmienne poglądy. Moderator na ogół wie, co panelista ma do powiedzenia i kieruje wypowiedziami jak dyrygent orkiestrą. Po wypowiedziach panelistów jest czas na wypowiedzi słuchaczy. Mogą zadawać pytania panelistom i komentować ich poglądy, a także prezentować swój punkt widzenia. Moderator udziela głosu publiczności i panelistom. Potem podsumowuje krótko, co zostało powiedziane, dodając swój komentarz.

Dyskusja plenarna

Jest to swobodna dyskusja w grupie od kilkunastu do kilkudziesięciu osób. Prowadzący otwiera dyskusję, przedstawia jej plan, zachęca do zabierania głosu, czuwa nad czasem wypowiedzi, przypomina o kulturze dyskutowania, wyznacza kolejne etapy dyskusji, podsumowując to, co zostało powiedziane. Dyskusja plenarna nie powinna trwać dłużej niż 45 minut.

Dyskusja nieformalna

W dyskusji nieformalnej udział biorą wszyscy na równych prawach. Rola prowadzącego jest ograniczona, inicjuje tylko dyskusję, a następnie trzyma się z boku. Prowadzący powinien być dobrym obserwatorem, aby rozumieć, co się dzieje w grupie podczas dyskusji. Dyskusja nieformalna wykorzystywana jest do dzielenia się informacjami, prezentacji nowych stylów myślenia, poglądów.

Akwarium

Charakterystyczne dla tego rodzaju dyskusji jest to, że kilkoro uczestników siedzi w kręgu, prowadząc rozmowę na wybrany temat. Pozostałe osoby są obserwatorami i siedzą wokół nich. Analizują przebieg dyskusji pod kątem doboru i skuteczności argumentacji, respektowania zasad regulaminowych oraz ogólnego przebiegu rozmowy. Celem tej metody jest przede wszystkim wzajemne uczenie się i doskonalenie umiejętności argumentowania.

Dyskusja sokratejska

To intelektualna rozmowa, która koncentruje się na wybranym tekście, eseju, raporcie, wierszu czy filmie wideo. Uczestnicy zapoznają się z materiałem źródłowym i podejmują dyskusję, by dojść do prawdy – to, co niejasne – wyjaśnić, znaleźć przyczyny zjawiska, czy uzasadnienie czyjegoś postępowania.

Metaplan

Celem tej metody jest analiza problemu i poszukiwanie rozwiązania. Metaplan to graficzny zapis prowadzonej w grupie (lub w kilku równolegle pracujących grupach) dyskusji. Nauczyciel przedstawia problem, który będzie przedmiotem dyskusji i przygotowuje materiały potrzebne do wykonania plakatów. Konieczne będą duże arkusze papieru, wycięte z kolorowego papieru figury geometryczne (koła, prostokąty) oraz chmurki, kolorowe flamastry, taśma samoprzylepna, klej. W czasie wyznaczonym przez nauczyciela grupa uczniów zastanawia się nad wybranym problemem i wykonuje plakat będący zapisem ich wniosków, wypełniając przygotowane wcześniej figury i chmurki oraz umieszczając je w odpowiednim miejscu.

W trakcie dyskusji uczniowie mogą podejść do planszy i zapisać w odpowiednich (jeszcze niewypełnionych) polach swoje spostrzeżenia. Mogą też porządkować treść plakatu, przesuując pola umieszczone przez kolegów. Na zakończenie wszystkie zgłoszone i zapisane na plakatach wnioski uczniowskie można jeszcze raz, już na forum, przedyskutować, by wyeliminować sprzeczności. Taka forma dyskusji umożliwi wypowiedzenie się wszystkim uczniom, nawet tym najbardziej nieśmiałym, a plakat jest efektem kreatywnej pracy całego zespołu lub całej klasy.

Debata „za” i „przeciw”

Ten rodzaj debaty stosujemy, gdy chcemy, aby uczniowie spojrzeli na ten sam problem z dwóch różnych punktów widzenia, wspólnie go przeanalizowali, a następnie podjęli decyzję. Taka forma dyskusji rozwija umiejętności logicznego myślenia i argumentowania, rozwiązywania problemów, poszukiwania i porządkowania informacji, weryfikowania własnych, często powierzchownych poglądów itp. Nauczyciel wybiera temat i określa zasady debaty, pomaga uczniom przygotować się do niej, dzieli uczestników na zwolenników i przeciwników tezy. W trakcie dyskusji słucha uważnie wypowiedzi uczniów, nie komentując ich. Debatujące strony przedstawiają własne argumenty. O tym, czyje argumenty okazały się bardziej przekonujące decydują obserwatorzy (na podstawie karty obserwacji) lub słuchacze (metodą głosowania). Debata „za” i „przeciw” powinna być kierowana przez moderatorów. Do ich zadań należy otwieranie dyskusji, przydzielanie i odbieranie głosu w razie przekroczenia limitu czasu, czuwanie nad kulturą dyskusji.

Analiza SWOT

To rodzaj techniki analitycznej, która jako metoda aktywizująca doskonale nadaje się do wykorzystania w aktywności lokalnej. Pozwala zastanowić się nad konkretną sytuacją w naszej miejscowości. Służy też określeniu problemów pojawiających się w środowisku, w którym żyjemy, wskazując jednocześnie możliwe ich rozwiązania. Wybierając tę metodę do pracy z uczniami, zachęcamy ich do zdefiniowania silnych i słabych stron w ich otoczeniu, a następnie do poszukiwania możliwości rozwoju oraz zagrożeń, jakie mogą wystąpić.

Można posłużyć się schematem:

silne strony	szanse, możliwości
słabe strony	zagrożenia

Rozwiązywanie problemów

Metoda ta uczy znajdowania optymalnych rozwiązań skomplikowanych zagadnień życia publicznego. Składa się z trzech faz:

1. Diagnoza problemu. Co się stało? Dlaczego? Kto jest weń uwikłany? Komu może zależeć na jego rozwiązaniu? Jakich informacji mi brakuje i gdzie można je uzyskać?
2. Poszukiwanie rozwiązania problemu. Jakie są sposoby jego rozwikłania? Jakie są ich wady i zalety? Jakie szanse i zagrożenia ze sobą niosą?
3. Wybór rozwiązania. Które rozwiązanie jest najlepsze ze względu na przyjęte wartości (np. sprawiedliwość) oraz inne kryteria (np. niski koszt lub prostotę)? Jakie trudności mogą się pojawić przy jego realizacji? Jak powinny wyglądać kolejne kroki przy wprowadzaniu go w życie? Kto lub co może je utrudnić lub uniemożliwić? Na kogo można liczyć jako na sojusznika?

Symulacje i gry symulacyjne

Na lekcjach uczniowie często naśladowują rzeczywistość w celu zdobycia doświadczeń zbliżonych do tych w świecie realnym. Symulacje wykorzystywane są w edukacji między innymi do zademonstrowania typowych relacji społecznych. Dotyczyć mogą procesu podejmowania decyzji, rozwiązywania nieporozumień między ludźmi, rozwijania strategii czy też negocjacji.

Przed przystąpieniem do symulacji należy się upewnić, że uczniowie mają odpowiednią wiedzę potrzebną do analizy symulowanego procesu oraz że są gotowi do aktywnego w niej udziału. Należy określić cele symulacji, przedstawić zakres tematu, przygotować dodatkowe teksty, które zaangażują grupę we wstępne poszukiwania, pozwolą poczuć „klimat” relacji między ludźmi, charakterystyczny dla określonych zdarzeń, oraz dostarczą uczniom podstawowy zasób pojęć. Obowiązkiem prowadzącego jest przygotowanie materiałów z opisem sytuacji i ról oraz zakreślenie ram sytuacji. Należy pamiętać, że symulacja ma na celu dokładne odwzorowanie danego zdarzenia lub procesu. Stąd też konieczne jest precyzyjne opracowanie zasad i scenariusza. Uczestnikom nie wolno wykraczać poza powstałe w ten sposób ramy – całą pomysłowość i aktywność muszą wykorzystać na wypracowanie najlepszego ich zdaniem rozwiązania w obrębie narzuconych ograniczeń, a nie na ich obchodzenie czy łamanie.

W symulacji najważniejsze jest podsumowanie. Na podstawie doświadczeń nabytych w czasie symulacji oraz zachowania innych, uczestnicy mają możliwość porównań i analizy tego, co się zdarzyło. Może się to odbywać na forum, można też zachęcić uczniów do pracy w mniejszych grupach.

Oto kilka pytań do podsumowania: Jakie problemy i konflikty pojawiły się w trakcie symulacji? Jakie rozwiązania zrodziły się w trakcie ćwiczenia? Na jakie trudności natrafiliście w trakcie ćwiczenia? Co zrobilibyście inaczej, gdyby symulację przeprowadzono jeszcze raz? Czy uległy zmianie nasze poglądy na rzeczywistość?

Studium przypadku

Ta metoda nauczania polega na analizowaniu konkretnych zdarzeń, dzięki czemu łatwiej zrozumieć wszystkie zjawiska podobne do analizowanego. Jej główną zaletą jest umożliwienie uczniom podejmowania decyzji na podstawie krytycznej analizy danych. Mają okazję przyjrzeć się realnym (a nie „książkowym”) przykładom działań innych ludzi i wyciągnąć z nich wnioski istotne dla siebie. Studium przypadku kształtuje takie umiejętności, jak: krytyczna analiza informacji, prezentacja własnych opinii, praca zespołowa.

W każdym studium przypadku następuje:

1. Diagnoza sytuacji – na podstawie otrzymanego od nauczyciela albo samodzielnie wyszukanego opisu konkretnego zdarzenia (procesu) uczniowie odpowiadają na pytania: Co się zdarzyło? Jakie były tego przyczyny? Jaki problem pojawia się w związku z tym zdarzeniem? Jakie konflikty pojawiają się w zdarzeniu? Dlaczego ktoś postąpił (czuł się) w określony sposób?
2. Poszukiwanie rozwiązań – uczniowie szukają odpowiedzi na pytania: Jakie są sposoby rozwiązania konfliktu? Jakie kryteria powinno się przyjąć, by podjąć najlepszą decyzję? Jaką decyzję ty byś podjął (podjęła)? Jakie ważne dla ciebie wartości są włączone w konflikt?
3. Przewidywanie następstw – uczniowie analizują wszystkie propozycje rozwiązania problemu, odpowiadając na pytania: Jakie mogą być następstwa poszczególnych rozwiązań? Które z nich są pozytywne, a które negatywne? Jakie mogą być następstwa decyzji uznanej przez ciebie za najlepszą, biorąc pod uwagę różne aspekty problemu (np. dobra realizacja zadania, stosunki z innymi osobami, wpływ na środowisko naturalne)? Które z tych następstw są zgodne z ważnymi dla ciebie wartościami, a które są z nimi w konflikcie? Jak zareagujesz na ten konflikt?
4. Dyskusja nad proponowanymi rozwiązaniami – uczniowie prezentują rezultaty przeprowadzonej przez siebie analizy, przedstawiają argumenty i wymieniają opinie.
5. Przeniesienie wniosków na sytuacje w świecie realnym – uczniowie odpowiadają na następujące pytania: Jakie widzisz podobieństwo opisanego wydarzenia do sytuacji, którą znasz ze swojego życia? Jakie wnioski z analizy przypadku mogą być przydatne dla twoich działań w sytuacjach, z którymi stykasz się bezpośrednio?

Portfolio

Portfolio, czyli teczka, to prosta i uniwersalna metoda realizowana na zajęciach szkolnych i podczas projektów edukacyjnych. W skład portfolio mogą wchodzić materiały źródłowe: notatki i artykuły prasowe dotyczące analizowanego zagadnienia, graficzne przedstawienia problemów, fotografie, rysunki, dowcipy rysunkowe (zarówno wycięte z gazety, jak i narysowane przez ucznia), notatki z lektur, aforyzmy, ważne myśli, fragmenty aktów prawnych, esej napisany przez ucznia przedstawiający źródła analizowanego problemu, bibliografia zawierająca spis wszystkich źródeł (w tym także ustnych) wykorzystanych w teście, płyta z nagraniem, notatki ucznia z lektur, spis wszystkich materiałów z teczki z krótkimi uzasadnieniami ich doboru.

Wykorzystanie teczki tematycznej może być świetnym pomysłem na realizację projektu edukacyjnego właściwie po każdym rozdziale. Autor teczki może np. poprowadzić zajęcia lub zrobić wystawę poświęconą jakiemuś zagadnieniu.

Analiza materiału źródłowego

Metoda ta nie należy do najłatwiejszych, ale ma ogromną wartość. Jej celem jest nie tylko rozwijanie umiejętności czytania ze zrozumieniem trudnych tekstów, np. prawnych, ale także zdolności do samodzielnego poszukiwania informacji niezbędnych przy załatwianiu spraw w dorosłym życiu. Korzystając z artykułów prasowych i zapoznając się z danymi statystycznymi, uczniowie ćwiczą umiejętności wyszukiwania i selekcji informacji oraz krytycznej ich analizy. Dowiadują się także, jak oceniać ich wiarygodność. Podczas lektury źródeł historycznych analizują kontekst historyczny – zastanawiają się nad specyfiką epoki, sytuacją polityczną, w której dany tekst powstał, kim był jego autor itp.

